

D MORO O MOJ P U T

Poštovane čitateljke i čitaoci,

Tema dečijih brakova tek poslednjih godina dobija na značaju i privlači više pažnje šire zajednice u Srbiji. Unutar romske zajednice, ovu temu su romske aktivistkinje, pre svega one okupljene u Romskoj ženskoj mreži Srbije, pokrenule gotovo deceniju ranije. Sa promenljivim uspehom, radeći u lokalnoj sredini i direktno sa zajednicom, jedva su uspevale da sačuvaju sopstvenu bezbednost, reputaciju i optimizam za bavljenje ovom temom. U isto vreme, rukovodilac najvažnije institucije koja se stara o kolektivnim interesima romske nacionalne manjine je, tokom konferencije posvećene položaju Romkinja u Srbiji, izjavio da su dečiji brakovi izmišljena tema. Danas, nakon toliko godina i toliko pojedinačnih bitaka i malih ženskih pobeda, ova tema je priznata. Da, dečiji brakovi postoje. To nije izmišljena tema. Njihovo postojanje potkrepljeno je statistikama, kampanjama, novouspostavljenim telima, medijskim izveštavanjem i brojem zvanično prijavljenih slučajeva. Nacionalni savet romske nacionalne manjine je 10. marta 2022. godine usvojio Deklaraciju o ukidanju dečijih brakova. To predstavlja ogroman napredak.

Baveći se u kontinuitetu ovom štetnom društvenom pojavom, nositeljke promena u romskoj zajednici, hrabre aktivistkinje Romkinje od samog početka zagovarale su potrebu da se institucije aktivnije uključe u rešavanju ovog problema i da se pravne norme doslednije primenjuju. Zahvaljujući njima, došlo je do značajnih pomaka u podizanju nivoa svesti romske i šire zajednice. Uprkos tome, istraživanje Romske ženske mreže (kojim je obuhvaćeno 3.000 ispitanica iz 25 gradova i opština u Republici Srbiji) pokazuje da svaka druga romska devojčica proživljava sudbinu rane udaje. Svaka dvadeseta ispitanica stupila je u dečiji brak pre 14. rođendana, svaka treća se udala u vreme kada je trebalo da sa drugaricama sprema prvu matursku haljinu i proslavi završetak osnovne škole, a čak 62% ispitanica preuzelo je ulogu supruge (i druge rodbinske uloge i bračna zaduženja) u uzrastu od 16-17 godina.

Takođe, ustanovile smo da vremenska linija praktikovanja dečijih brakova prati nekoliko generacija Romkinja. Poredeći stanje u poslednjih 50 godina, tek u jednom vremenskom razdoblju (u dve starosne grupe koje su tokom realizacije istraživanja imale 26–35 i 36–45 godina) uočena je tendencija opadanja procenta dečijih udaja. U tom razdoblju se broj ispitanica sa iskustvom dečijeg braka smanjio u odnosu na prethodne generacije sa 63% na 41%. Opadanje procenta možemo povezati sa periodom u kome se poklapaju njihovo obrazovanje i realizacija međunarodne inicijative „Dekada Roma”. Tome su doprinele i različite promotivne kampanje o važnosti obrazovanja, afirmativne mere i finansijske beneficije. Žalost, podaci tog istraživanja ukazuju da se porazna statistika vraća, jer je u uzrastu od 15 do 25 godina čak 20% više Romkinja stupilo u dečiji brak (drugim rečima, 61% ukupnog broja ispitanica ovog uzrasta udalo se pre punoletstva).

Podatak da se uprkos mnogim akcijama ova pojava u nekim sredinama zapravo povećala, a ne smanjila, zahteva praćenje dosadašnjih aktivnosti te kontinuitet i upornost u daljem zajedničkom radu. Ova situacija traži nove modele i metode sinhronizovanog rada sa zajednicom i institucijama na svim nivoima. Osim toga, moraju se izmeniti pravna regulativa i dosledno primenjivati kaznene mere. Čitav sistem podrške pojačanje dobija i od Inicijative romskih studentkinja koja je u februaru osnovala desetočlanu, zagovaračku grupu koju čine visokoobrazovane Romkinje iz redova pravica, pedagoškinja i ekonomistkinja i vaspitačica.

Grupu **Hrabra i samostalna** osnovala smo da bismo pružale direktnu podršku devojčicama koje su žrtve dečijeg braka ili su u riziku da to postanu. Želimo da ih pronademo, ohrabrimo, zagrlimo i podržimo na njihovom obrazovnom i razvojnem putu, jer mi odlično znamo kako izgleda kada je teško. Želimo da im ličnim primerom pokažemo koliko je važno da se izbore za svoje snove. Želimo da sarađujemo sa romskim zajednicama na podizanju svesti o štetnosti dečijih brakova i o važnosti obrazovanja. Uverene smo da to što neka Romkinja doktorka, pravica ili vaspitačica razgovara sa njima o drugačijem životu predstavlja jedan od načina da ih motivišemo da budu još snažnija podrška svojoj deci u procesu obrazovanja, a posebno devojčicama. Želimo da budemo alarm za institucije, da ih obaveštavamo o slučajevima iz naših sredina i da pratimo slučajeve tokom njihovog trajanja, štiteći interes ovih devojčica. Želimo da pokrenemo pitanje nepoželjnih ekonomskih i socijalnih posledica prakse dečijih brakova na kasniji društveni položaj Romkinja. Želimo da testiramo ideju o filantropiji i osetljivosti društva na ovu pojavu tako što ćemo stvoriti posebne prilike za podršku obrazovanju devojčica iz romske zajednice. Time bismo sprečile njihovo osipanje iz obrazovnog sistema i doprinele da jednog dana baš one postanu članice Inicijative romskih studentkinja i da podrže neke nove generacije.

Nikada ne treba da zaboravimo obavezu i odgovornost društva da svakom detetu omogući da bude samo dete, da bezbrižno uživa u detinjstvu i iskoristi prava na obrazovanje, zdravo odrastanje, nenasilje, radost, kao i druga prava garantovana domaćim i međunarodnim pravnim aktima bez obzira na bilo koju ličnu karakteristiku. Naša je obaveza da branimo detinjstvo romskih devojčica.

Marina Simeunović

Osnivačica Inicijative romskih studentkinja i koordinatorka grupe „Hrabra i samostalna”

U organizaciji Odbora za ljudska i manjinska prava i ravnopravnost polova Narodne skupštine, a na inicijativu i uz podršku Romske ženske mreže, u Domu Narodne skupštine je 5. aprila 2023. održano javno slušanje na temu **Svako dete ima pravo na detinjstvo – zaustavimo dečje brakove**. Ovom skupu je prisustvovalo oko stotinu narodnih poslanica i poslanika te predstavnica i predstavnika ministarstava i državnih organa, nezavisnih institucija, civilnog društva i međunarodnih organizacija. Cilj skupa je bio da se, u okviru meseca ženskog romskog aktivizma, skrene pažnja na društveni problem dečjih brakova, da se porazgovara o glavnim pravcima u prevenciji i odgovoru države i da se potvrdi posvećenost iskorenjivanju ove štetne pojave. Zahvaljujući zagovaranju i sve koordinisanim delovanju svih ključnih aktera ujedinjenih oko Nacionalne koalicije za okončanje dečjih brakova, u prethodnom periodu je postignut značajan napredak. Ipak, najnoviji podaci o stopi dečjih brakova u romskim neformalnim naseljima i dalje su zabrinjavajući i svedoče da je neophodno hitno i koordinisano delovanje državnih institucija radi suzbijanja ove pojave.

Na osnovu istraživanja koje je tokom 2021. godine sprovedla Romska ženska mreža u 26 opština u Srbiji, može se zaključiti da je problem dečjih brakova i dalje veoma zastupljen. Devojčice koje stupaju u dečje brakove po pravilu ne donose samostalno odluku o udaji, često ne odlučuju ni o tome da li će roditi dete ili ne, po pravilu imaju više dece, žive u domaćinstvima sa više članova, uglavnom u proširenim porodicama i lošim stambenim prilikama. Nivo njihovog obrazovanja je niži, one se nalaze u nepovoljnijem položaju na tržištu rada češće nemaju zaposlenje i u većem procentu su korisnice socijalnih davanja i često nemaju razvijenu svest o posledicama koje uzrokuju maloletnički brakovi.

Javno slušanje je pružilo priliku da se predstave inicijative za izmene i dopune ključnih zakona te da se istakne vodeća uloga romskih liderki i lidera – oni su u proteklom periodu preduzeli značajne korake koji bi trebalo da dovedu do napuštanja prakse dečjih brakova, što se naročito odnosi na usvajanje Deklaracije o ukidanju dečjih brakova. <https://rzm.rs/vesti/odrzano-javno-slusanje-na-temu-svako-dete-ima-pravo-na-detinjstvo-zaustavimo-decje-brakove/>

U ovom izdanju Informatora delimo informacije koje je nam je dostavilo Ministarstvo pravde.

Normativni okvir u Republici Srbiji postavlja dobre polazne osnove za napuštanje prakse dečjeg braka. Pored toga što dečiji brak predstavlja grubo kršenje prava deteta, posebno devojčica, on u sebi može da krije i biće mnogih krivičnih dela, i to: Posredovanje u vršenju prostitucije iz čl. 184. st. 2. KZ, Prinudno zaključenje braka iz čl. 187a KZ, Vanbračna zajednica sa maloletnikom iz čl. 190. KZ, Zapuštanje i zlostavljanje maloletnog lica iz čl. 193. KZ, Nasilje u porodici iz čl. 194. st. 3. KZ i Trgovina ljudima iz čl. 388. st. 3. KZ.

Uočavanjem ovih pojava i njihovim procesuiranjem obezbeđuje se krivičnopravna zaštita. Dodatnu zaštitu pruža i Zakon o sprečavanju nasilja u porodici, koji se primenjuje od 2017. godine.

Za procesuiranje krivičnih dela mora postojati koordinisana saradnja predstavnika svih državnih organa i ustanova, pre svega **javnog tužilaštva, policije i centara za socijalni rad te predstavnika zdravstvenih i obrazovnih ustanova**, kroz rad grupa za koordinaciju i saradnju, za šta se Ministarstvo pravde odlučno zalaže, imajući u vidu da je ministarka pravde ujedno i predsednica Saveta za suzbijanje nasilja u porodici.

Izmenama i dopunama Krivičnog zakonika iz 2016. godine i donošenjem Zakona o sprečavanju nasilja u porodici 2017. godine, kao i donošenjem Strategije za sprečavanje i borbu protiv rodno zasnovanog nasilja prema ženama i nasilja u porodici za period od 2021. do 2025. godine, Republika Srbija je svoj normativni okvir uskladila i sa Konvencijom Saveta Evrope o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici.

Za krivično delo Vanbračna zajednica sa maloletnikom je, tokom 2021. godine, izrečeno 75 osuđujućih presuda, a 2022. godine izrečene su 62 osuđujuće presude. Kaznena politika takođe pokazuje znatno veći procenat uslovnih osuda (77,42%) u odnosu na kaznu zatvora (22,58%).

U pogledu inicijative Nacionalne koalicije za okončanje dečjih brakova koja sadrži predloge za izmene i dopune članova Krivičnog zakonika, i to: člana 187a (k. d. prinudno zaključenje braka), člana 190. (k. d. vanbračna zajednica sa maloletnikom), člana 193. (k. d. zapuštanje i zlostavljanje maloletnog lica) i člana 388. (k. d. trgovina ljudima), predmetna inicijativa prosleđena je Radnoj grupi za izradu radne verzije Zakona o izmenama i dopunama Krivičnog zakonika.

U okviru ovog zadatka, Radna grupa je razmatrala i predmetnu inicijativu i zaključila da je neophodno izvršiti dopunu člana 190. Krivičnog zakonika (k. d. vanbračna zajednica sa maloletnikom) u smislu sankcionisanja omogućavanja vanbračne zajednice između maloletnih lica, pri čemu bi za to delo odgovarala samo punoletna lica koja tu zajednicu omogućavaju, a ne i maloletna lica koja predstavljaju žrtve ovog krivičnog dela. U pogledu predloga za dopunu člana 193. Krivičnog zakonika (k. d. zapuštanje i zlostavljanje maloletnog lica), zaključeno je da predloženo rešenje treba razmotriti u okviru dopune člana 190. Krivičnog zakonika, jer bi u suprotnom došlo do preklapanja dva krivična dela. **Planirano je da se Predlog zakona o izmenama i dopunama Krivičnog zakonika uputi u skupštinsku proceduru do kraja ove godine, zajedno sa ostalim izmenama.**

U vezi sa inicijativom za dopunu člana 4. Zakona o sprečavanju nasilja u porodici, kojom bi se proširila primena ovog zakona u delu koji se odnosi na saradnju u sprečavanju nasilja u porodici i na podršku žrtvama krivičnih dela i za krivična dela prinudno zaključenje braka i vanbračna zajednica sa maloletnikom, ta inicijativa će biti razmotrena zajedno sa drugim podnetim inicijativama i predlozima za izmenu i dopunu navedenog zakona.

Ministarstvo pravde podseća da razloge za opstanak štetne prakse dečjih brakova i pored postojanja zakonodavnog okvira treba tražiti van zakona, najpre u edukaciji građana i predstavnika i predstavnica institucija. Nužno je podizati svest i rušiti predrasude o tome da su dečiji brakovi deo tradicije, da devojčice žele da zaključie brak, da ga svojevremeno prihvataju i da se radi o društveno poželjnom ponašanju.

Nevladina organizacija **Praxis** održala je završnu konferenciju **19. aprila 2023.** godine u Beogradu. Na konferenciji je predstavljen izveštaj koji sumira sprovedene aktivnosti i postignute rezultate na projektu *Prevenција i eliminacija dečjih brakova i ekonomsko osnaživanje Romkinja na lokalnom nivou u Srbiji*, koji je sproveden u okviru komplementarnih projekata koje su finansirali Ambasada Kraljevine Holandije u Srbiji i Ministarstvo za ekonomsku saradnju i razvoj Savezne Republike Nemačke BMZ u okviru programa **Inkluzija Roma i drugih marginalizovanih grupa u Srbiji.**

Aktivnosti su sprovedene u 8 gradova u Srbiji (Vranju, Leskovcu, Kruševcu, Kragujevcu, Smederevu, Novom Sadu, Bačkoj Palanci i Subotici) od novembra 2021. godine u saradnji sa partnerskim organizacijama i spoljnim saradnicama i saradnicima. Bile su usmerene, s jedne strane, na lokalnu romsku zajednicu u kojoj se praksa dečjih brakova najčešće javlja, a s druge strane, na relevantne institucije i organizacije u lokalnoj sredini radi jačanja njihove saradnje i koordinacije u prevenciji i eliminaciji dečjih brakova.

Aktivnosti su obuhvatale početnu analizu stanja u svakoj opštini u vezi sa praksom dečjih brakova, okrugle stolove i sastanke sa relevantnim akterima radi jačanja saradnje u prevenciji i eliminaciji dečjih brakova te dodatne aktivnosti javnog zagovaranja.

Tokom 2022. godine realizovane su sledeće aktivnosti:

- **118 socio-edukativnih radionica u kojima su učestvovali 131 žena/majka, 149 devojčica i 124 muškarca/oca;**
- **obuka za 130 najosetljivijih žena koje su dugoročno nezaposlene, kao i za mlade žene koje su bile voljne da unaprede svoje kompetencije nakon završene srednje škole;**
- **10 događaja i aktivnosti socijalne inkluzije za ukupno 189 devojčica;**
- **ojačani su kapaciteti 11 škola iz 8 opština: 184 nastavnika i stručna saradnika završili su obuku i aktivno učestvovali u aktivnostima u vezi sa prevencijom napuštanja školovanja i dečjih brakova.**

Na konferenciji je istaknuta neophodnost kontinuiranog rada sa romskom zajednicom, posebno sa najugroženijim porodicama koje su u riziku od dečjih brakova, kao i daljeg umrežavanja i jačanja saradnje institucija kako bi se odgovorilo na ovu pojavu i kako bi se nastavilo s radom na njenom iskorenjivanju.

Praxis je u okviru projekta **Pravna pomoć licima u riziku od apatridije u Srbiji**, koji je finansirao **UNHCR**, održao radionice na temu dečjih, ranih i prinudnih brakova u OŠ „Borisav Petrov Braca” u Pančevu, OŠ „Sreten Mladenović Mika” u Nišu i u OŠ „Dušan Radović” u Novom Sadu. Na ovim radionicama učestvovalo je pedeset šestoro dece (25 devojčica i 31 dečak) uzrasta od 6. do 8. razreda.

Organizacija INDIGO sprovodila je radionice u osnovnim školama u Novom Pazaru i Beloj Palanci. Na tim radionicama se govorilo o razlozima za prekid obrazovanja, o zakonskom okviru za zaključenje braka i vanbračne zajednice i o prijavljivanju mogućeg dečijeg ili prinudnog braka nadležnim organima.

OŠ „Rastko Nemanjić” iz Novog Pazara organizovala je radionicu za učenike i roditelje u saradnji sa centrom za socijalni rad i domom zdravlja, kao i Grupom za decu i mlade „Indigo”. Ciljevi ove radionice bili su informisanje, razvijanje poverenja i sigurnosti te davanje podrške roditeljima i učenicima da izbegnu dečji brak. Nakon gledanja filma razgovaralo se o osećanjima koje je izazvao taj film. Bilo je reči i o zdravstvenim problemima koji se javljaju kao posledica stupanja u dečje brakove. U razgovoru o željama i snovima učenici su došli do zaključka da se dečji brak može izbeći obrazovanjem, a nakon završene škole i zapošljavanjem.

OŠ „Ljupče Španac” u Beloj Palanci, u saradnji sa Grupom za decu i mlade „Indigo”, realizovala je radionicu za prevenciju dečjih brakova i očuvanje reproduktivnog zdravlja za učenice 6, 7. i 8. razreda. Ovu radionicu realizovali su članovi učeničkog parlamenta i vršnjačkog tima. Cilj radionice bio je upoznavanje učesnica sa rizicima koje nosi rano sklapanje braka i sa značajem očuvanja reproduktivnog zdravlja, o čemu je govorila predstavnica doma zdravlja. Učenice su zajedno sa voditeljem radionice razgovarale o važnosti osnovnog i srednjeg obrazovanja i zapošljavanja. Učesnicama su podeljene brošure sa ključnim informacijama o očuvanju reproduktivnog zdravlja.

U okviru prezentacije Ekonomsko-trgovinske škole iz Novog Pazara, u saradnji sa Grupom za decu i mlade „Indigo”, održana je radionica u izdvojenom odeljenju u OŠ „Rastko Nemanjić” u Postenju. Prilikom prezentacije obrazovnih profila srednje škole, učenicima je ukazano na mogućnosti zaposlenja nakon završetka srednje škole kao na mogući izlaz iz stanja socijalne deprivanosti i priliku za uspešno uključivanje u širu zajednicu. Ukazano je na značaj školovanja, naročito među devojčicama.

Aktivnosti su realizovane kao deo projekta „Podrška deci tražiocima azila, izbeglicama i raseljenim Romima, kao i obrazovnim ustanovama u Srbiji”, koji Grupa za decu i mlade „Indigo” sprovodi uz podršku UNHCR-a.